

BENSŐ ÁTALAKULÁS *

Alapige: I. Kor XIII. 11. „Mikor gyermek volnék, úgy szóltam mint gyermek, úgy gondolkoztam mint gyermek, úgy értettem mint gyermek; minekutánna pedig férfiuvá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat“.

Egyházi életünk súlyos küzdelme, jövőnknek a léte sokszor foglalkoztat mindannyiunkat. A jelen sötét; a jövőt kétség és bizonytalanság homálya fedi. Ha nem tudnánk olykor-olykor régi féynél új szövétneket gyűjtani, talán csillagtalan éjszaka borítaná némán szenvedő lelkünket. Látjuk jobbaink sziszifuszi küzdelmét a létért s nem tehetjük, hogy ne lássuk: mily nehezen ébred szendergő álmából a sokaság egy része. Nehéz idők nagy feladataival szemben figyeljük népünk gondolkozását és tetteit s önkénytelenül eszünkbe jut Ézsaiás próféta, ki midőn sok bizakodás és hiábavaló reménykedés után szomoruan látta, hogy népétől messze távozott az ítélet s igazság nem veszi azt körül, a sokszor csalódott szív keserűségével sóhajtott fel: „Várjuk a világosságot, de ime sötétség vagyon; a fényességet várjuk s ime nagy homályosságban járunk. Tapogatjuk mint vakok a falat s mint akiknek szemök nincsen, aképpen tapogatunk; megütközünk délben, este“. (Ézs. LIX. 9. 10.)

S amint e hangulat mind jobban uralkodóvá lesz rajtunk, annál inkább érezzük, hogy most nem annyira az Istenség mélységeit vizsgáló lélek bravuros fejtegetéseire van szükség, mint önmagunk helyes megismerésére és arra a kicsiny kovászra, mely rendre átjárja az egész tésztát s nem teszi hiábavalóvá az emberi munkát. Vallásos életünk fölfrissítésére, hitünk lehető elmélyítésére van szükség, ami életre hívja és munkába állítja a paragon heverő erőket. Ébresztő szóra, amely fölráz; lélekre, amely megelevenít; életet lehel az elszórt csontokba és hideg kövekbe s az újjászületés lehetőségével biztatja egyházas életünket. Benső átalakulásra van szükség, mely kiemeljen

* Elmondva Kolozsvárt 1923. nov. 3-én a főtanács alkalmával.

mindannyiunkat a közöny, a felületes gondolkozás, az ügylátszó lehetetlenség világából s a tettek mezejére állítson.

E vágy, e szemlélet közben megkapó erővel tárult fel előttem Pál apostol képe s életének története. Felolvasott szavai elvonultatták lelkem előtt egy bensőleg átalakult élet minden részletét, mely az egyoldalú gondolkozásból kiemelkedve abban a hitben érte el tetőfokát, hogy „élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus“ . . . S én e hit fényénél járva, midőn nem feledem, hogy egyházunknak e megszentelt magaslatára — mint hajdan Izrael népe a jeruzsálemi nagy templomra — egész unitárius világunk szabadításra vágyó szemekkel néz, — az alapige nyomán a magunk számára is e benső átalakulás lehetőségeit keresem. Szólhatnék-e hát most, mikor az atyák tanácsában az írásnak tudói s az életnek bölcsei együtt vannak, szólhatnék-e másként, mint unitárius lelkem féltő szerelmével s ama hit erejével, mely az egyszerű pásztor szívét sokszor lelkesíti ?!

I.

A benső átalakulás szükségét érzem; s fogva tart a gondolat, hogy vajjon jól látok-e? Vajjon nem homályosítja-e el lelkem tiszta látását a sok töprengő gondolkozás s az élet fokozódó terhe, meg-megújuló küzdelme? Amikor minden, az egész világ megváltozott körülöttünk, van-e szükség egyházunkban olyan változásra, mely megújult szellemet, fölfrissült életet hozzon létre?

Szeretném Pál apostol lelkén át nézni magunkat.

Az apostol azt mondja: „Mikor gyermek volnék, úgy szóltam mint gyermek, úgy gondolkoztam mint gyermek, úgy értettem mint gyermek; minekutánna férfiuvá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat“.

Mily természetes képe, mily gyönyörű magyarázata egy megváltozott, ujjászületett lelki életnek! Az apostol túl van már a damaszkuszi út felséges pillanatain. Lelkiismerete fölébredt s lerázta magáról az egyoldalú hit és hagyomány porát. A benső megvilágosodás ereje a nagy lelki átalakulást meghozta számára s ő most már az önfeláldozás készségével szól az egykor üldözött, de jobban megismert igazságért: „Életem sem drága, csakhogy elvégezzem a szolgálatot, melyet vettem az Úrtól“. S később is, midőn az élet keményen próbálja s tán

munkája sikerét is veszélyezteti, a bizó hit rendíthetetlen erejével mondja: „Nyomorgattatunk, de meg nem szorítottunk; kétségeskedünk, de nem esünk kétségbe; üldöztetünk, de el nem hagyatunk; tiportatunk, de el nem veszünk“. (II. Kor. IV. 8. 9.)

E hitben többé nem szól, nem gondolkozik, nem ért úgy mint gyermek; az élet küzdelmében az igaz hit férfias harcosává fejlődött.

Ez Pál apostol. S milyen a mi életünk, a mi világunk?

Sokszor szomorú, csüggesztő. Többnyire csak vívódunk magunkban s csendes tusakodásban emésztiük többre hivatott erőnket, de tenni keveset tudunk. Érezzük, hogy az egyház lett mindenünk s látnunk kell, hogy erőnk gyönge, eszközeink fogyatékosok a fenntartó, a mentő munkában. Mély, öntudatos érzés nem védi a hitet és egyházat. Még nem hatott eléggé lelkünk mélyéig hitünk igazsága. Még nem tudjuk igazán átérezni, hogy mi nekünk a vallás s mit ér az egyház. Még nem tudjuk méltóan értékelni az unitárizmus történelmi jelentőségét s nagy hivatását a szellemi világban.

Ezért van, hogy most, amikor — a jó ég tudja hányadszor — újból vészes hullámok csapkodnak körülöttünk, a komoly meggondolás jelei alig-alig mutatkoznak; ezért van, hogy mikor legféltebb kincseink, nyelvünknek, szellemünknek, eszményeinknek, kulturánknak és egész jövőnknek hivatott védői: iskoláink létükben vannak veszélyeztetve, az egyéni érdeken túlemelkedő meglátás alig-alig érezteti erejét; mikor a fejsze talán soha nem éreztetett erővel vettettet a fagyökerére, — unitárius szellemünk nem hatja át olyan öntudatos erővel a lelkeket, hogy ne csak a név hordozói, hanem az egyház biztos megtartói legyünk. Most, amikor a nagy veszteségben úgyszólván egyetlen megmaradt örökségünk: hitünk s egyedüli menedékünk: egyházunk — a megpróbáltatás nehéz idején gazdag és szegény, tanult embereink és egyszerű népünk nem vagyunk együtt a védő munkában, a lelki erő fokozásában, az egyház szeretetében, a templom gyakorlásában, az imádságban, az áldozatban. Mikor a lelkekhez kellene szólanunk, szavunk gyönge, erőtelen; mikor tetteink a lendület erejét, a példaadás szépségét, a lélek emelkedettségét, a méltó áldozat önkéntességét kellene hogy mutassák, gondolkozásunkból hiányzik a férfias erő és elhatározás; mikor az élő hitről kellene bizonyosságot tennünk s legjobb erőink áldozatulhozatalával megnemesítenünk

az egyház vállaira nehezedő nagyjelentőségű munkát, — még mindig csak a multa hivatkozunk s szinte kizárólag abból táplálkozunk, feledve a jelszót, hogy a multa csak példa legyen most. Esményeink megfakulva, porba hullva hirdetik kicsinységünket, nem egyszer felületes munkánkat. Mintha geniuszunk is elsötétült volna, nagy homályosságban járunk, csak tapogatózunk, mint a vakok, a falat, megütközünk délben, este . . . úgy szólunk, úgy gondolkozunk, úgy értünk mint gyermek. Szellemünk ellaposodott s a szenvedés, a szorongattatás ideje sem tudja életre hívni bennünk a hitünkhöz való ragaszkodás férfias, győzelmes erejét.

Ah, amíg csak a multa kitartó küzdelmeire vagyunk büszkék, de a jelen kiáltó szava tettekre nem hevit; míg szívesen s bizonyos önérzettel hivatkozunk az áldozatkészség és önfeladás méltán csodált hőseire, de nyomukba lépni nem tudunk; míg előszeretettel sűtkérezünk a több százados szenvedés dicsőségének a fényében, de a nyomoruságos napokban nem tudjuk kitermelni magunkból a hitet, mely meggyőzi ezt a világot; míg szép vallásunk elmélyítése és erőnk kívánatos fokozása helyett sokszor csak kösziveket nevelünk s a szívbe markoló szavakra is csak az a felelet, hogy „kemény beszédek ezek, kicsoda hallgathatná”, — addig az unitárizmus csak csillogó máz rajtunk, mely az ütések között könnyen lepattog, mert nem vált csontunkká és vérünk-ké. Hitünket tündöklő ékszernek tekintjük, melynek fényében boldogabb időkben jó volt gyönyörködni; de nem annak a legnagyobb, annak a nélkülözhetetlen kincsnek, mely a szenvedésben egyedüli vigasztalónk, szabadítónk és megtartónk lehet; egyházunkat egy rideg szervezetnek, mely súlyával reánk nehezedik, és nem ama tápláló édes anyának, aki ha kér, azért kér, hogy javaitannál pazarabbul osztogassa.

Nem, nem vagyunk még túl a damaszkuszi úton. A vihar még nem rázott meg eléggé. Vagy nem látjuk a bajt, vagy nem hiszünk a veszedelem pusztító erejében: önmagunkat és egymást ámitva járunk egy nagy földrengés látongó mélységei között. Unitárius szellemünk, mely át kellene, hogy hídalja a szakadékokat, inkább csak a születés jogán, a hagyomány erején nyugszik s hitvilágunk annyiszor nélküli az öntudat mélységét.

Gyermekek vagyunk a nagy feladattal szemben. Más viszonyok között nem tudunk mások lenni. Úgy szólunk, úgy

értünk, mint gyermek. Mikor hagyjuk el a gyermekhez illő dolgokat? Mikor érkezünk el a benső megvilágosodás forduló pontjához? Leszünk-e hát férfiak, az unitárizmus öntudatos, apostoli lelkületű, tetterős férfiai?!

II.

A kérdés visszavezet az apostolhoz. S én reá gondolva, szeretem hinni, hogy leszünk, kell hogy legyünk, ha meg tudjuk érezni egy új élet szükségét.

Az apostol azt mondja: „Minekutánna férfiuvá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat“. Mikor az önálló gondolkozás tisztább világába jutott, megvilágosult lelke páratlan buzgóságával állott megtalált eszményei szolgálatába. Megismerve az út, igazság és élet fejedelmének lelki világát, a benső elhivatás törhetetlen erejével szólta, mit szem nem látott, fül nem hallott. Most már nem az egyoldalú gondolkozás és elvakult hit üldöző szelleme hajtja, hanem az élő hit megbocsátó, tűrő és reménykedő szeretete vezérli. Nem törődik éhezéssel és szomjuhozással, mezitelenséggel és halálos fáradtsággal, a gúny, a méltatlanság, a kiméletlenség sebeivel, a megostorozás és börtön kinjaival, — megy, szól, tesz, életet áldoz a meggyőződés igazságától lelkesítve.

Ime a férfias hit önzetlen munkája egy tisztább, magasabb élet diadaláért!

Ime a példa, mely vallásunk és egyházunk jövőjéért hivatalsokat és választottakat benső megvilágosodáshoz vezethet s az egész vonalon egy kívánatos, tetterekész unitárius szellemet alakíthat ki.

Ennek a feltétele: mindannyiunk lelkes, odaadó, megértő munkája a nép vallásos gondolkozásának megfelelő irányítására. Ennek a kívánalma, hogy szeressük jobban egyházunkat, mint eddig.

Nem arról van szó, hogy vallásosságunkat folyton-hangoztassuk, hanem arról, hogy életünk mélyen átértett vallásosságnak legyen a kifejezője. Nem ahhoz kell meglátó erő, hogy a kereszténységnek részét alkotjuk, hanem annak a tudatnak az erősítésére kell törekednünk, hogy egyházunk a Jézus eszméit oly tisztán fogja fel és igyekezik valósítani, hogy a kereszténység az unitarizmusban éli az igaz életet; hogy a kereszténység a reformáció hatása alatt és következtében hitünk-

ben nyerte vissza eredeti tisztaságát. Ezért jelzi az unitarizmus az emberiség számára a szellemi haladás útját.

Azt kell tehát megérteni és átérezni minden unitáriusnak, hogy amit jobbaink lelke és buzgósága Dávid Ferenc óta üldözés és nyomor, nehéz próbák és nagy erőfeszítések között megörzött és örökségül hagyott, azt nemcsak védeni és megtartani, erősíteni és magasabbra emelni szent kötelességünk, hanem első sorban a saját életünk tápláló forrásává, mindennapi kenyerünké kell tennünk. Bele kell élnünk magunkat abba a gondolatba, hogy népünk megvilágosodása, vallásos szellemünk átalakulása tulajdonképpen ott kezdődik, hol az unitarizmus az élet nélkülözhetetlen feltételeként jelentkezik. Hitünk akkor kezd teremtő, életformáló, jellemalkotó, megtartó erővé válni, mikor a napszámos és tőkepezés, az iparos, a hivatalnok, a tudós, a kereskedő és földbirtokos egyformán érzi, hogy neki az erőt, a kedvet, a reményt, a becsületet, a sikert s még a sikertelenség romjai között is a jövő biztató vágyát e hit ereje adja. Az igazi vallásos érzés akkor kezd dolgozni bennünk, mikor érezni kezdjük a felelősséget az egyház alkotásaiért, intézményeiért, iskoláiért és minden javaiért. S az unitarizmus nem akkor éri el igazi diadalát, mikor számban a legnagyobb lesz, hanem mikor tagjai az intézmények megvédésére önként, szívesen, életszükségből sorakoznak egymás mellé.

Hitem szerint e gondolkozásnak a megindulása, e felfogásnak az erősödése emelheti ki unitárius egyházunkat abból a sok tekintetben felületes hitvilágból, mely az idők pusztító erejével szemben nem tudja eléggé felkelteni a felelősség érzetét a tagokban. Ez a gondolkozás fogja első sorban magunkban s rendre hiveink lelkében kialakítani azt a szellemet, mely fölemelkedik a műveltség horizontjáig s leér a legegyszerűbb lélek mélyéig, mindenütt éreztetve megtartó erejét. S ha az aratás áldását gondos szántás és vetés kell hogy megelőzze, szántsuk fel a magunk és népünk lelkivilágát önfeláldozó odaadással, hogy hitünknek termékeny talajba hullott magvai olyan gyümölcsöt teremjenek, melyből a megértő szeretet egyházunk javára mindig szívesen hozza meg áldozatát.

Oh nem mondom én, hogy ne hivatkozzunk soha a multa, vagy éppen némitsuk el önérzetünket, midőn elődeink példaadásáról van szó vagy arról, hogy ép a hitükhöz való ragaszkodás miatt mennyi könnyet hullattak s hányszor írták

reszkető kezekkel a történelmet, de azt szeretném, hogy lelkünk szenvedéseiknek dicsőségén ne mindig csak merengjen, hanem a mult tanúsága váljék már egyszer éltető erővé, mely minden körülmények között megvédi az eszmét s megtartja az egyházat. Nem mondom, hogy egész erőnket és összes javainkat egyházunknak szenteljük, de azt akarnám, hogy vallásunk minden unitárius embernek csontjává és vérévé váljék, hogy sem jelenvalók, sem következendők el ne szakithassanak egyházunk szerelmétől.

Ép ideje hát, hogy egyházunk és hitünk védelmére és megtartására jobban felkészüljünk, a gyermekies gondolkozásból a hit öntudatos világába lépjünk. Ideje, hogy a benső átalakulás szükségét fenn és lenn egyformán megérezzük s egy egészséges unitárius közszellem létrehozásáért egyházi emberek és világiak, férfiak és nők, mind akiknek féltett kincsünk jövőnk, karöltve munkába álljunk. Ma már ne legyen csak „a szegénynek drága kincs a hit, mely tűrni és remélni megtanít“, hanem a hit legyen közös kincse mindannyiunknak.

Több határozottságot és meglátást hát az irányítás munkájában ; több erőt és odaadást vallásos szellemünk elmélyítésére ; több érdeklődést és nemes lelkesedést mindenki részéről, hogy szorongattatásunk szülje újjá unitárius világunkat s jöjjön el egyházi életünk munkás férfikora ! Amen.

(Brassó.)

Kovács Lajos.

AZ ÉLET VALLÁSA.

(U. I. Társaság sz.-káli vándorgyűlésén tartott szabadelőadás.)

„Nincs tisztább öröm, mint a káröröm“ — jelenti ki nagy garral a jól ismert Ignotus. S ha igaza volna, ha a mélyen t. közönség is vallaná ezt a — szerintem — részeg elvet, úgy érezném magamat ez előadó helyen, mint a siralomházban ülő elítelt, ki előtt minél fényesebbnek tűnik föl a nap, annál nyomasztóbb rája és elviselhetlenebb a halálos ítélet. Szerencsére azonban az örömeink e gyászos evangéliuma nem isteni kijelentés, sőt emberinek is igen gyarló. Sokkal inkább érezhető rajta a dekádencia gyümölcsének fanyar ize, semhogy élvezőinek tiszta gyönyörűséget nyújthatna. Én tehát magamban elfogadom és megnyugszom, hogy inkább jóakarátú elnézés, mint kárörvendő lekicsinylés fogja kísérni előadásomat, melyben az élet vallását hirdetem s az én hitemről teszek elevenek és holtak előtt nyílt vallomást. S ha már magamat eképp megnyugtattam, sietek megnyugtanni másokat is arról, hogy ez előadással korántsem pályázom egy új vallásalapítás babérajaira s még a divatos reformátorok hamar hervadó koszorúja se nyugtalanít. Nem vagyok apostol, csupán szerény igényű misszionárius. Hirdetője, terjesztője a legigazabb hitnek, az életeszmenynek s e hittérítői munkásságban szívesen vállalom, ha kell, a megkövezést, a vértanaságot is. Mielőtt azonban ilyen komoly áldozatokra kerülne a sor, tudnunk kell, mi az, ami annyira lelkesít s nagy elszánásokra készítet.

A vallások életében — külső megjelenésben épen úgy, mint a belső átélésben — különböző eltérések mutatkoznak. A hány ház, annyi szokás, ahány fej, annyi gondolkozás, ahány szív, annyi és olyan lelkesülés. Abból az igazságból, hogy a vallás tulajdonképen *magánügy*, az emberi léleknek Teremtőjével való benső ügye: önként következik minden vallás egyénisége és a lélek milyenségétől függő fokozatos értéke. A világvallások sorában nekem, a kereszténynek, első helyen áll az evangéliumi hit. A keresztény reformált vallások között